

DIPLOMATIYA SOHASIDA MULOQOT FAOLIYATI VA NUTQ ALOQASI

Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

ibodullayevadinora@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12682317>

Annotatsiya. Ushbu maqolada diplomatiyaga oid atamalarning ingliz va o'zbek tillarida qo'llanilishining nazariy mohiyati muhokama qilinadi. Tilshunoslikda atamalarning qo'llanilishi haqida ham ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Diplomatiya, terminologiya, tilshunoslik, termin, muqaddima, talab, shaxs.

COMMUNICATION ACTIVITY AND SPEECH COMMUNICATION IN THE FIELD OF DIPLOMACY

Abstract. This article discusses the theoretical nature of the use of terms related to diplomacy in English and Uzbek languages. Information about the use of terms in linguistics is also provided.

Keywords: Diplomacy, terminology, linguistics, terminus, preamble, requisition, person.

КОММУНИКАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И РЕЧЕВОЕ ОБЩЕНИЕ В СФЕРЕ ДИПЛОМАТИИ

Аннотация. В данной статье рассматривается теоретическая сущность использования дипломатических терминов в английском и узбекском языках. Также даются сведения об использовании терминов в лингвистике.

Ключевые слова: Дипломатия, терминология, лингвистика, термин, введение, запрос, человек.

Diplomatiyaning yuragi – muzokaralar. Bu muzokaralar jarayoni va fransuz diplomatiya ilmiy mutaxassisining konseptiyasi bo'yicha mashhur Fransua de Kalverning tafakkurining asliy, zamonaviy sababi shunday deb bilinadi. Tafsilotlarga kirmasdan, “keng doira” yaratmasdan, muzokaralar eng yorqin muloqot jarayoni ekanligini ta'kidlamoqchimiz.

Bu jarayon – muzokaralar muloqotning boshqa turlariga (suhbat, hikoyalar va boshqalar) nisbatan mas'uliyatliroq turi ekanligini alohida ta'kidlash o'rinli bo'lardi.¹ Ammo shuni ta'kidlash kerakki, diplomatiya sohasidagi aloqa faoliyati muzokaralar bilan tugamaydi, chunki boshqa aloqa turlari mavjud: *diplomatik suhbat – diplomatic conversation, tashriflar -visits, protokol-protocol, rasmiy va norasmiy (oddiy) xatlar – official and simple letter.*

Diplomatiyada muloqot jarayoni ancha murakkab va mas'uliyatli. Shunga ko'ra, diplomatlar va boshqa subyektlar- xalqaro munosabatlar va diplomatiyaning kommunikatorlari kommunikativ faoliyatning asoslari va barcha nozik tomonlarini bilishlari va o'rganishlari kerak. Fransua de Kallier buni shunday izohladi: “Suveren knyazlar bilan muzokaralar olib borish san'ati nihoyatda muhim; eng buyuk davlatlarning taqdiri muzokaralarning yaxshi yoki yomon o'tkazilishiga, ularni olib boruvchi vazirlarning qobiliyatlariga bog'liq”. Bu so'zlar yozilganiga ikki yarim asr o'tgan bo'lsa-da, xalqaro

¹ Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л., 1989. – С.54.

munosabatlarda muzokara va muloqotning o‘rnini to‘g‘ri belgilab beradi. Bu jihatni yaxshiroq tushunish va ochib berish uchun avvalo muloqot atamasining mohiyati va mazmunini ochib berish to‘g‘ri bo‘ladi. Muloqot jarayoni va uning elementlarini tahlil qilishda foydalaniladigan asosiy tushunchalar va atamalarni ko‘rib chiqish tushunchalarning asosiy nuanslarini ochishga yordam beradi: *diplomatik aloqalar– diplomatic communication*.²

Muloqot jarayonini alohida qismlarga, aloqa birliklariga - kommunikativ aktlarga bo‘lish mumkin. Muloqot jarayonining o‘zi uzluksiz, aloqa ishtirokchilarining doimiy o‘zaro ta’siridir. Biroq, tahlil qilish va tavsiflash uchun diskret birliklarni ajratish kerak – inson bilishi shunday ishlaydi. Kommunikativ aktlar aloqa ishtirokchilari – kommunikantlar (jo‘natuvchi va qabul qiluvchi), xabarlar yaratish va sharhlashni o‘z ichiga oladi. Muloqotchilar shaxslar va jamoat institutlari bo‘lishi mumkin (*hokimiyat-government, partiyalar-parties, diplomatik agentlar - diplomatic agent, elchi-ambassador, diplomatik vakolatlar-diplomatic mission*)³. Ikkinchi holda, biz ma’lum bir mavhumlik bilan shug‘ullanamiz, chunki oxirgi jo‘natuvchi va oluvchi har doim bitta shaxs, bizning holatlarimizda, ehtimol, diplomatik darajaga ega bo‘lgan shaxs. Shu bilan birga, huquq, siyosat, diplomatiya, biznes, ta’lim va boshqa ommaviy aloqa sohalarida kollegial yoki institutsional jo‘natuvchi ko‘pincha mas’ul jo‘natuvchi sifatida tan olinadi. Odatda xabarlar bayonotlar yoki matnlardir. Ammo og‘zaki bo‘lmagan muloqotda xabar tasvir yoki ramz (siyosiy rahbarlar uchrashuvining fotosurati), jismoniy obyekt (minnatdorchilik belgisi sifatida sovg‘a yoki hukm belgisi sifatida qora belgi, vizit kartasi) bo‘lishi mumkin. belgisi).

Harakatlar xabar sifatida ham tan olinishi mumkin (masalan, siyosiy arboblarning muhim harakatlari yoki demarsh qadamlari). Xabarlar turli xil belgilardan (og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan) iborat bo‘lib, ularni o‘rganish semiotika yoki semiologiya (yunoncha “belgi” dan olingan belgilar haqidagi fan) tomonidan amalga oshiriladi. Belgilar imo-ishora tizimini, kodini yoki tilini (og‘zaki til, ishora tili, madaniy kod, Morze kodi, dasturlash tillari va boshqalar) tashkil qiladi. Og‘zaki bo‘lmagan vositalar, o‘z navbatida, ikki guruhga bo‘linadi: asosiy tillar (imo-ishoralar tizimi, ammo kar va soqovlarning imo-ishora tillari emas!, pantomima, yuz ifodalari) va ikkinchi darajali tillar (Morze), kod, nota yozuvlari, dasturlash tillari). Shuni ham ta’kidlash joizki, verbal vositalarni tilshunoslik, noverbal vositalarni esa paralingvistika va semiotikaning ayrim bo‘limlari o‘rganadi. Ushbu segmentda og‘zaki tilni o‘rganish bo‘yicha tadqiqot apparati eng rivojlangan – asosan tizimli tilshunoslikda. Ushbu apparat boshqa ko‘plab ijtimoiy fanlar tomonidan o‘zlarining qiziqish sohalarini, shu jumladan diplomatiyani tavsiflash uchun olingan.

Strukturaviy tilshunoslikda belgilarning o‘zi va ularni tashkil etuvchi shaxslar, masalan, fonemalar og‘zaki belgilarning tarkibiy elementlari sifatida ajralib turadi. Bular daniyalik strukturalist tilshunos L. Xjelmslev (1899-1965) atamalari. U shunday deb yozadi: “til shunday tashkil etilganki, bir hovuch raqamlar yordamida va ularning tobora yangi va yangi tartiblari tufayli belgilar legion tuzilishi mumkin”. Bundan tashqari, bir darajali til belgilari yuqori darajali belgilarning tarkibiy qismlari ekanligi aniqlandi: fonema morfemalarning tovush qobig‘ini, morfema - so‘z va boshqalarni ajratib turadi.

² Кунин А.В. Фразеология современного английского языка.–М;Международные отношения, 1996.–С. 32

³ Catford C. Linguistic theory of translation / C. Catford. – Oxford, 1965.–P.78.

Yaxshi diplomat-muzokarachi muzokarlarda muvaffaqiyat qozonishi uchun muloqot faoliyatining barcha nozik tomonlarini bilishi kerak. Buning uchun siz aloqa shakllari, turlari va boshqa nuanslarini batafsil bilishingiz kerak. Yozma, ogʻzaki, vizual va boshqalar kabi aloqa shakllari bir-biridan xabarni kodlash uchun maxsus tizimlar bilan farqlanadi. Aloqa vositalari turli xil aloqa shakllarini birlashtiradi, koʻpincha xabarni joʻnatuvchi va qabul qiluvchi (masalan, kitob: soʻzlar, shriftlar, rasmlar, grafiklar) oʻrtasidagi vaqtinchalik va fazoviy masofani koʻprik qilish uchun baʼzi texnologiyalardan foydalanadi.⁴

Ommaviy aloqa vositalari (OAV) turli xil aloqa shakllarini ham oʻz ichiga olishi mumkin. Shunday qilib, televidenie va kinoda ogʻzaki til soʻzlari, rasmlar, musiqa, gazetalarda yozma til soʻzlari, shriftlar, rasmlar va boshqalar ishlatiladi. Shuni taʼkidlash kerakki, yuqoridagi manbalarning har birining kommunikativ tili va lugʻati sezilarli farqlarga ega.

Aloqa shakllari va vositalarining ayrim xususiyatlari ularning tabiati yoki texnologik cheklovlari bilan bogʻliq. Demak, soʻzlar oʻtkinchidir: *“Soʻz chumchuq emas, agar u uchib ketsa, uni ushlay olmaysiz.”* Soʻzlar faqat joʻnatuvchining ovozi va qabul qiluvchining eshitishi doirasida eshutilishi mumkin. Chop etilgan materiallar vaqt va makonga nisbatan ancha chidamli; bu baʼzida boshqaruv muammolariga olib keladi (eski hujjatlar bilan tartibsizlik). Aloqa shakllari va vositalarining, shuningdek, kommunikativ janrlarning ayrim xususiyatlari anʼanaviydir. Aloqa vositalaridan qasddan ham foydalanish mumkin. Ogʻzaki boʻlmagan signallar (yuz ifodalari) koʻpincha qabul qiluvchiga xabar joʻnatuvchining alohida xohishsiz xabar beradi. Tashqi tinglovchi ogʻzaki nutq xabarini beixtiyor qabul qiluvchi boʻlishi mumkin; Bundan kelib chiqqan holda, aslida, muloqot paytida diplomatik odob-axloq qoidalariga qatʼiy cheklovlar mavjud.

Ingliz va oʻzbek diplomatik terminlarining salmogʻini birikma terminlar koʻproq tashkil etadi va u birikma holda bir tushuncha beradi. Unda hokim boʻlak tushuncha mohiyatini bildirib, tobe boʻlak unig nimaga xosligini belgilaydi yoki maʼnoni moʻljallangan tushuncha hajmigacha toraytirib ifoda etishga xizmat qiladi. Uning aniqlovchisi esa uning nimaga taalluqligini koʻrsatib kelgan.

REFERENCES

1. Kobrin B.N., Golovin R.Y. Linguistic foundation of the doctrine of terms. -M. Higher.sh.k., 1987.- P.104
2. Savory T. The language of science: its growth, character and usage IT. Savory. – London: Andre Deutch, 1953. – P.43
3. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка.–М; Международные отношения, 1996.–С. 32
4. Catford C. Linguistic theory of translation / C. Catford. – Oxford, 1965.–P.78.
5. Narxodjayeva X. Oʻzbek tilida jarayon anglatuvchi terminlarning lingvistik xususiyatlari. Filol.fan.boʻyicha.fals. dok.diss.avtoref.-Toshkent, 2017.
6. Odilov Yo. Oʻzbek tilida enantiosemiya. Dok. diss. avtoref. -Toshkent, 2016.
7. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л., 1989. – С.54.

---

⁴ Savory T. The language of science: its growth, character and usage IT. Savory. – London: Andre Deutch, 1953. – P.43

8. Ismailov G'. O'zbek tili terminologik tizimida semantik usulda termin hosil bo'lishi. Filol.fan.nomz.diss.avtoref.-Toshkent, 2011.